

ROLA I MIEJSCE SYSTEMU INFORMACYJNEGO NA RYNKU PASZOWYM

Bogdan Sojkin

Podstawową rolę w produkcji zwierzęcej odgrywają zasoby paszowe i ich dostosowanie do posiadanej ilości zwierząt oraz wydajności jednostkowej. Zaspokojenie potrzeb paszowych realizowane powinno być w zasadzie poprzez zwiększenie plonów roślin pastewnych, lepsze ich wykorzystanie i właściwe zagospodarowanie, a także możliwie pełne wykorzystanie ubocznych źródeł pasz, pochodzących najczęściej z resztek produktów rolnych. Poważną rolę w zwiększaniu zasobów paszowych odgrywają przemysły paszowy i chemiczny, produkujące pełnowartościowe koncentraty i mieszanki pasz treściwych, związki azotowe, dodatki mineralne, witaminy i aminokwasy. Trudno jednakże nie zaznaczyć, że pasze przemysłowe, poza fermami drobiu i trzody, stanowią z reguły dodatek uzupełniający pasze gospodarskie i podnoszący efektywność ich wykorzystania. Ilustracją powyższych faktów są dane charakteryzujące proporcje w zakresie zaspokajania potrzeb paszowych. Pasze przemysłowe produkowane w kraju dostarczają zaledwie około 9⁰/₀ białka i 6⁰/₀ składnika energetycznego do ogólnego bilansu składników pokarmowych w rolnictwie. Około 75⁰/₀ potrzeb w tym zakresie pokrywają pasze naturalne (gospodarskie) bez zbóż; na pasze treściwe, tzn. zboża i pasze przemysłowe łącznie, przypada około 25⁰/₀ zawartości dostarczonych hodowli składników, przy czym w tej grupie 75⁰/₀ stanowią zboża. Przytoczone dane pozwalają stwierdzić, że gospodarowanie paszami w kraju jest procesem złożonym i skomplikowanym, uzależnionym od szeregu czynników o działaniu ciągłym i okresowym.

W niniejszych rozważaniach próbowano przedstawić rolę i miejsce systemu informacyjnego, czynnika który często pomijano w analizie rynku paszowego, a odgrywającego niewątpliwie istotną rolę w realizacji procesu transformacji na rynku paszowym¹. Szczególna rola przypada

¹ W literaturze przedmiotu używa się wielu synonimów powyższego terminu: system informacji, system informacji ekonomicznej, system informacji dla celów zarządzania, system informacyjno-decyzyjny, system informowania kierownictwa.

systemowi informacyjnemu w sytuacji istnienia ograniczonych zasobów pasz naturalnych i przemysłowych. Jego podstawowym zadaniem wówczas jest doprowadzenie do „optymalnej” alokacji zasobów paszowych, czyli inaczej mówiąc najwłaściwszego rozdziału pomiędzy rozmaite zastosowania. W praktyce gospodarczej realizacja tego zadania w przypadku pasz jest osłabiona przez wprowadzenie systemu sprzedaży reglamentowanej, bądź wiązanej. Można stwierdzić, że właściwa realizacja zadań przez system informacyjny stanowi warunek konieczny sprawnego funkcjonowania systemu handlowej, obsługi rolnictwa w zakresie środków do produkcji rolnej.

Rynek paszowy w ujęciu przedmiotowym traktowany jest jako całościowy kształt stosunków i warunkujących ich czynników, zachodzących pomiędzy podmiotami reprezentującymi podaż pasz a podmiotami reprezentującymi popyt na pasze. Cechą charakterystyczną tego rynku jest relatywnie bardzo duża liczba odbiorców przy znacznej monopolizacji podaży, co w istotny sposób usztywnia jego funkcjonowanie. Rynek paszowy stanowi element składowy rynku artykułów do produkcji rolnej. Cechuje go, podobnie jak i cały rynek środków do produkcji rolnej, niedostateczna od wielu lat podaż, co rzutuje z kolei na przyjęcie określonych kryteriów rozdziału pasz na poszczególne regiony. Kryteria rozdzielnictwa pasz ustalane są administracyjnie, zgodnie z aktualnymi założeniami polityki rolnej. Często jednak sam sposób rozdzielania pasz jest chybyony.

Szczególnością rynku pasz, hamującą skuteczność wszelkich działań interwencyjnych i regulujących jest fakt, iż gospodarstwa rolne reprezentujące popyt na pasze są jednocześnie w znacznym stopniu jej wytwórcami. Dla potrzeb analizy rynku paszowego, a szczególnie systemu informacyjnego, konieczne jest zatem rozbitcie jego na dwie zasadnicze części składowe: rynek pasz naturalnych oraz rynek pasz przemysłowych. Oba te rynki cechuje silne sprzężenie zwrotne, wynikające z faktu, że nabywcy stanowią na omawianych rynkach grupę wspólną oraz, że pewne produkty (zboża, ziemniaki itd.) są konkurencyjne w swym przeznaczeniu, występując jako produkt końcowy na rynku pasz naturalnych i jednocześnie jako surowiec dla rynku pasz przemysłowych. Z kolei niedobory w zaopatrzeniu gospodarstw w pasze przemysłowe wywołują określone postawy, najczęściej w postaci zmniejszenia produkcji zwierzęcej, podmiotów występujących na rynku pasz naturalnych.

Z punktu widzenia funkcjonowania i organizacji oba wspomniane rynki istotnie się różnią. Rynek pasz naturalnych stanowi integralną część rolnictwa, natomiast rynek pasz przemysłowych powiązany jest w jednakowym stopniu z rolnictwem i przemysłem. Determinuje to znacznie wyższy stopień zorganizowania tego rynku i wpływa na sprawność funk-

cjonowania systemu informacyjno-decyzyjnego rynku paszowego jako całości.

Omawiając funkcjonowanie systemu informacyjnego stwierdzić trzeba, że pod tym określeniem rozumiemy wyróżnione przestrzennie i uporządkowane czasowo kompleksy zbiorów informacji, nadawców informacji, odbiorców informacji, kanałów i strumieni informacyjnych oraz środków przesyłania informacji. Przenosząc definicję na grunt układu rynkowego, należy stwierdzić, że skonstruowanie systemu informacyjnego w obrębie rynku polega na stworzeniu określonego rodzaju powiązań pomiędzy jego elementami. Powiązania te stają się miejscem wymiany informacji emitowanej przez poszczególne elementy rynku w trakcie działalności rynkowej, w ten sposób niektóre podmioty zostają nadawcami informacji przekazywanej poprzez kanały do innych podmiotów traktowanych jako odbiorcy. Nadawca natychmiast po nadaniu informacji może przekształcić się w odbiorcę, co praktycznie staje się regułą. Informacje przyjmowane przez odbiorcę umożliwiają im podejmowanie określonych decyzji.

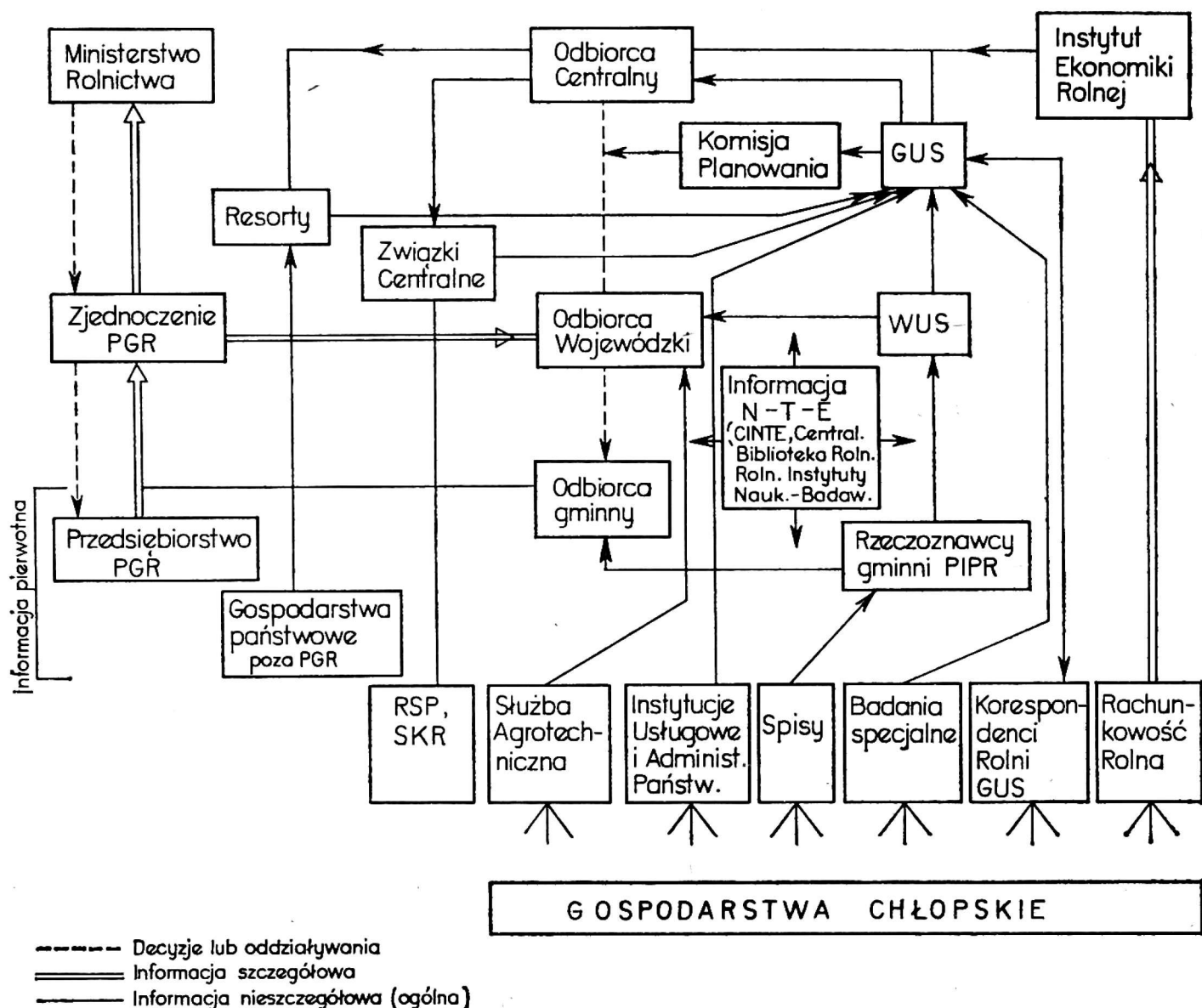
Rozmieszczenie przestrzenne nadawców i odbiorców informacji, działających w ramach układu rynkowego, powoduje konieczność wyróżnienia dwóch rodzajów kanałów informacyjnych: pionowych i poziomych. Kanały łączące jednostki gospodarcze o jednakowej randze nazywamy kanałami poziomymi, a o różnych — pionowymi. Przedstawiona powyżej struktura systemu informacyjnego posłuży nam w dalszych rozważaniach do ogólnego przedstawienia jednej z form realizacji systemu informacyjnego, a konkretnie funkcjonowania systemu informacyjnego na rynku paszowym. Pominięto natomiast przedstawienie drugiej formy realizowania się systemu informacyjnego, którą jest rozwój rozumiany jako modyfikacja ogniw strukturalnych i relacji funkcjonalnych tego systemu.

System informacyjny na rynku paszowym, zgodnie z przeprowadzonym na wstępie rozbiem na dwa rynki szczegółowe, składa się z dwóch podsystemów informacyjnych. Podsystem informacyjny rynku pasz naturalnych funkcjonuje w ramach rolniczego systemu informacyjnego, tym samym stanowi jeden z jego podsystemów. Do podstawowych funkcji przedmiotowych tego podsystemu należą:

- rejestracja i gromadzenie informacji dotyczących pasz naturalnych w postaci różnego rodzaju dokumentów i sprawozdań;
- wyszukiwanie informacji ze zbiorów powstałych w wyniku gromadzenia informacji o zjawiskach i procesach;
- komunikowanie rozumiane jako określanie parametrów i stanów podsystemów, transformacja danych dla potrzeb podejmowania decyzji, przetwarzanie jako stwarzanie przesłanek do programowania i prognozowanie przyszłych stanów;

— przechowywanie informacji dla retrospekcji stanów i analiz.

Funkcjonowanie tego podsystemu opiera się na zasadach i regułach warunkujących obieg informacji w rolnictwie, której uproszczony przebieg został przedstawiony na rysunku 1.

Rys. 1. Uproszczony schemat obiegu informacji rolniczej

Źródło. K. Czerniewski: Rolniczy system informacyjny. GUS, Warszawa 1974.

Centralnym ogniwem tego podsystemu jest indywidualna gospodarka chłopska, stanowiąca jednocześnie najslabsze ogniwo tego podsystemu informacyjnego. Charakteryzuje się bowiem ona nadmiernym rozproszeniem informacji ze względu na miejsce jej tworzenia, przechowywania i przetwarzania przez moment ujęcia poszczególnych zjawisk. Występuje także duże opóźnienie w czasie, a zatem brak aktualności. Informacje dotyczące pasz naturalnych w ramach gospodarki indywidualnej są niepełne i fragmentaryczne. Taka sytuacja wynika z braku ciągłości ewidencji produkcji pasz gospodarskich i obrotu paszami pomiędzy rolnikami.

Jeżeli informacje bieżące służą doraźnym potrzebom, a informacje elementarne o małym stopniu agregacji są możliwe do uzyskania, to informacje analityczne stanowiące podstawę do prognozowania, planowania i wnioskowania w średnim i długim okresie czasu są nie do zdobycia. Powoduje to szereg trudności w bilansowaniu zasobów pasz naturalnych, a wszelkie otrzymane informacje muszą być traktowane jako wielkości szacunkowe, co pociąga prawdopodobieństwo wystąpienia poważnych błędów. We wszelkich próbach planowania i rozdziału pasz spowodowane to jest również pewnymi specyficznymi cechami informacji w rolnictwie, a wynikającymi z drobnotowarowości produkcji, uzależnieniu jej od czynników fizjologicznych, naturalnych, organicznego charakteru produkcji, zróżnicowania warunków i kierunków produkcji, a także z rozproszenia przestrzennego gospodarstw.

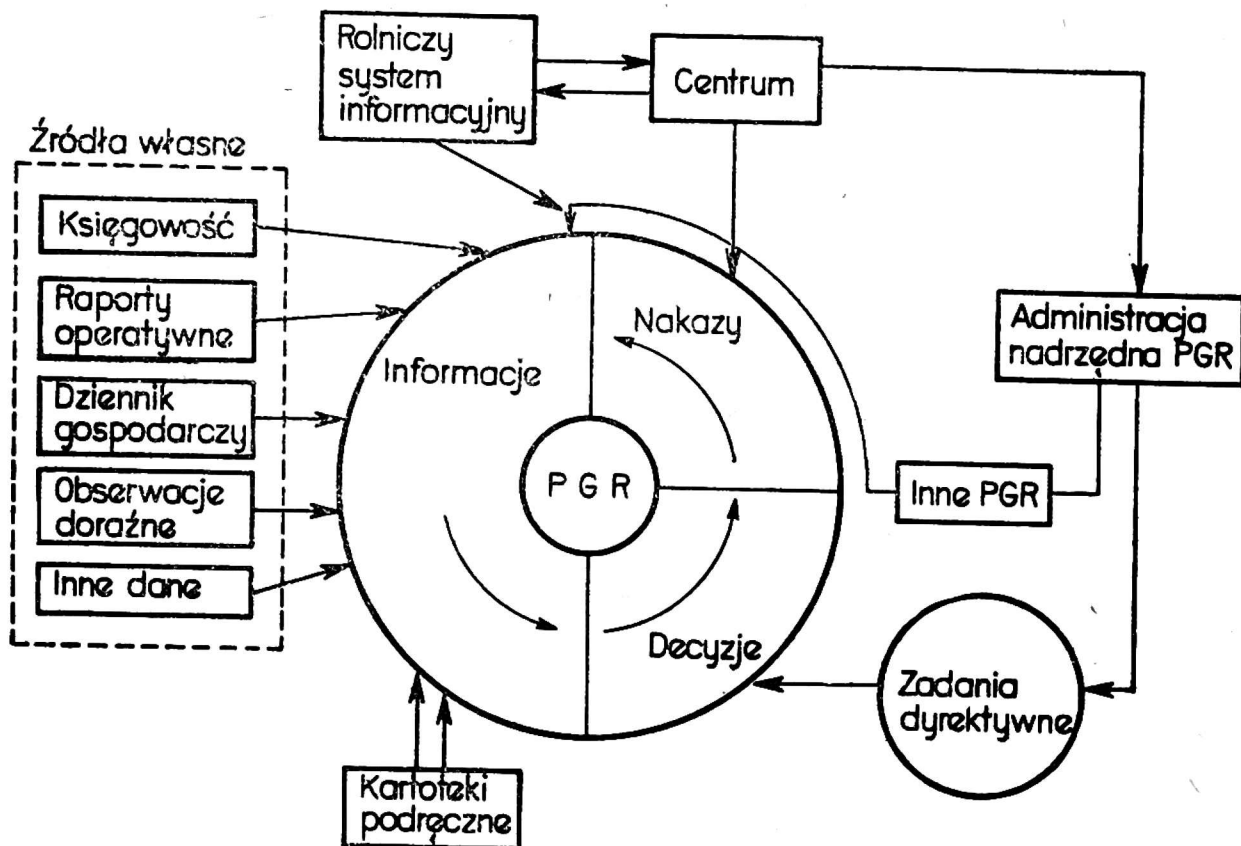
Gospodarstwa chłopskie jako nadawcy informacji poprzez kanały rachunkowości rolnej i statystyki państwowej powinny stanowić centralne źródło informacji. Jednostki te dysponują znacznym potencjałem informacyjnym, który w chwili obecnej można uznać za niewykorzystywany, co z kolei utrudnia realizację aktywnej polityki paszowej.

Pozostałe źródła informacji wchodzące w skład podsystemu informacyjnego rynku pasz naturalnych emitują informacje pierwotne o dużym stopniu wiarygodności i dokładności. Są to jednostki gospodarki uspołecznionej (PGR-y, RSP, SKR-y oraz inne gospodarstwa uspołecznione), w których w sposób ciągły i systematyczny prowadzona jest ewidencja i sprawozdawczość. Umożliwia to określenie w ramach tych pionów bieżącej i przyszłej sytuacji bilansowej w zakresie pasz naturalnych. Pozwala to również określić wysokość (wielkość) zapotrzebowania na pasze przemysłowe.

Ilustracją tego faktu jest rysunek 2, na którym przedstawiono ogólną współzależność pomiędzy informacją a zarządzaniem w PGR. W pozostałych pionach gospodarki uspołecznionej współzależności informacyjno-decyzyjne, jak i obieg informacji są zbliżone do przedstawionego na przykładzie PGR. Źródła własne (księgowość, raporty operatywne itp.) informacji będą stanowiły podstawę do podejmowania decyzji operacyjnych oraz podstawę do tworzenia informacji analitycznych i porównawczych. Będą one bieżyć (przekazywane) w dwóch grupach kanałów informacyjnych:

- pionowych, hierarchicznych;
- poziomych, horyzontalnych.

Można zatem stwierdzić, iż podsystem informacyjny rynku pasz naturalnych należy uznać za szczałkowy; podstawowe bowiem funkcje stawiane każdemu systemowi realizowane są tylko w pionie gospodarki

Rys. 2. Współzależność pomiędzy informacją a zarządzaniem w PGR

Źródło. Opracowanie własne na podstawie K. Czerniewski: Rolniczy system informacyjny. GUS, Warszawa 1974.

uspołecznionej². Trudno traktować go również jako system ewidencyjny bądź ewidencyjno-informacyjny, gdyż nie zapewnia możliwości tworzenia pełnych i wiarygodnych zbiorów informacji niezbędnych do realizacji zadań w zakresie: planowania, organizowania, koordynowania, analizowania, optymalizowania i kontrolowania. Można uznać za istniejące zbiory podstawowych informacji ewidencyjnej i sprawozdawczej (gospodarka uspołeczniona), niemniej konieczne wydaje się w najbliższym okresie opracowanie metod uzyskiwania informacji o charakterze sygnalizacyjnym z wyżej wymienionych zbiorów podstawowych. Niezbędne jest zaprojektowanie sposobów ustalania informacji analitycznej z gospodarki chłopskiej dla potrzeb oceny struktury i przebiegu procesów na rynku pasz naturalnych.

Rynek pasz przemysłowych charakteryzuje się rozproszoną strukturą organizacyjną. Obejmuje on swoim zasięgiem rolnictwo oraz grupę przemysłów organicznie związanych z rolnictwem (poza przemysłem chemicznym). Podsystem informacyjny rynku pasz przemysłowych charaktery-

² System informacyjny spełnia cztery zasadnicze funkcje: kontrolną, inicjującą, koordynacyjną i integracyjną.

zuje się dość skomplikowaną i niejednorodną strukturą³. Nie wynika to z faktu rozproszenia organizacyjnego podmiotów rynku, ale niewątpliwie rozproszenie implikuje pewne trudności w prawidłowym funkcjonowaniu systemu informacyjnego i realizacji podstawowych funkcji przed nim stawianych. Trudności te wynikają z faktu, że produkcją pasz przemysłowych zajmują się różne szczeble organizacyjne poszczególnych przedsiębiorstw. W przedsiębiorstwach o wieloprzekładowym zakresie działania produkcja pasz stanowi tylko jedno z licznych zadań w ich działalności gospodarczej. W tej sytuacji powiązania poziome i pionowe pomiędzy nadawcami a odbiorcami tworzą sieć informacyjną o bardzo zróżnicowanych i skomplikowanych modelach powiązań⁴. Prowadzi to do wielokierunkowego przepływu informacji, co z jednej strony stanowi zaletę systemu, ale z drugiej powoduje powtarzanie się i pojawianie nadmiaru informacji w podmiotach systemu informacyjnego rynku pasz przemysłowych.

Strumienie informacji przepływające kanałami w ramach systemu informacyjnego rynku pasz przemysłowych charakteryzują się dobrą jakością informacji. Oznacza to, że informacje są wyczerpujące pod względem terytorialnym i tematycznym oraz posiadają określony stopień agregacji i retrospekcji. Charakteryzują się określoną częstotliwością nadsyłania i mają stały czas przepływu od źródła do odbiorcy. Stanowi to wynik wypracowanego przez statystykę państwowego systemu ewidencji i sprawozdawczości statystycznej.

Jeśli można mówić o niedomaganiach i brakach systemu informacyjnego rynku paszowego, to podstawowym zarzutem jest brak informacji o charakterze prognostycznym dla potrzeb przewidywania sytuacji rynkowej. Istnieją braki w zakresie pełnej (wiarygodnej) informacji dotyczącej przewidywanych reakcji produkcyjnych w ramach gospodarki indywidualnej w przypadku różnych stanów rynku pasz przemysłowych i rynku paszowego jako całości. Niewątpliwie wynika to pośrednio z braku właściwych informacji z rynku pasz naturalnych. Zbyt wolno w ramach tego systemu przebiega konkretyzacja potrzeb informacyjnych wymienionych podmiotów rynku, czyli przechodzenie od teoretycznych koncepcji informacyjnych do urealnionych projektów szczegółowych syste-

³ Do podstawowych producentów pasz należy zaliczyć: Zjednoczenie Przemysłu Paszowego „BACUTIL”, Centralny Związek Spółdzielni Rolniczych oraz Centralny Zarząd PPGR. Obok nich pasze przemysłowe, dodatki do pasz oraz preparaty mlekostępcze w mniejszej ilości produkują: Centrala Przemysłu Zbożowo-Młynarskiego, Zjedn. Przem. Ziemiaczanego, Zjedn. Przem. Cukrowniczego, Zjedn. Przem. Farmaceutycznego „POLFA”, Centr. Zarz. Spółdzielni Mleczarskich, Zjedn. Zakł. Gospodarcze INCO, przemysł terenowy (Zakł. Przem. Terenowego w Rzeszowie), Zjedn. Produkcji Drobiarskiej „POLDROB”.

⁴ Do najbardziej typowych modeli powiązań w ramach systemów informacyjnych należy: okrąg, łańcuch, gwiazda, latawiec.

mów informatycznych. Są one zbyt wolno wdrażane, a stanowią istotny element wspomagający funkcjonowanie systemu informacyjnego.

Scharakteryzowane i umieszczone na rynku paszowym podsystemy informacyjne w praktyce gospodarczej nie występują osobno, ale tworzą jednolity i wewnętrznie spójny system informacyjny rynku paszowego działający w ramach Rolniczego Systemu Informacyjnego (RSI) i Systemu Informacyjnego Gospodarki Żywnościowej. Całość systemu informacyjnego na rynku paszowym charakteryzuje się brakiem sprzężeń zapewniających harmonijną współpracę podsystemów na różnych szczeblach. Brak sprzężeń jest również wynikiem występowania luki informacyjnej w podsystemie rynku pasz naturalnych, obejmującym indywidualną gospodarke chłopską. Występuje tutaj wyraźna preferencja dla informacji o charakterze operatywnym, natomiast brak informacji prognostycznych i perspektywicznych. W zbiorach informacyjnych dominują dane wyrażane w jednostkach pieniężnych, brak jednocześnie szerszej informacji o zjawiskach i procesach rynkowych o charakterze materialnym. Niezwykle uboga w ramach systemu jest ilość informacji o czynnikach zewnętrznych (otoczenie), mających wpływ na określone stany rynku. Dotyczy to szczególnie informacji o imporcie śrut, zboża, mączek zwierzęcych, preparatów mineralnych i aminokwasów. Mankamentem tego systemu jest niewystępowanie drugiej formy realizacji systemu informacyjnego, a mianowicie rozwoju. Konkretnie, rozwój systemu informacyjnego na rynku paszowym jest bardzo powolny i nie nadąża za dynamicznymi przemianami zachodzącymi wewnątrz podmiotów, jak również w stosunkach pomiędzy nimi. Formę realizacji traktować należy jako modyfikację ogniw strukturalnych i relacji funkcjonalnych systemu. Jest to niezwykle ważny problem, gdyż system informacyjny uczestnicząc w wypełnianiu, w coraz większym zakresie, funkcji rynku, powinien dostosowywać się do wymagań informacyjnych stawianych przez elementy rynku. Statyczny charakter informacji implikuje brak elastyczności szczególnie w zakresie zmiennych zapotrzebowań na informację w różnych okresach czasu oraz zmian w metodach przetwarzania, prezentacji informacji o paszach. Występuje tutaj widoczny brak właściwej proporcji informacji, tzn. zachowań się na rynku pasz przemysłowych, z informacjami dotyczącymi poszczególnych zjawisk i procesów na rynku pasz naturalnych. Utrudnione jest prowadzenie w ramach systemu kontroli informacji dostarczanych przez jego agendy, czego przyczyną jest w dużym stopniu niedopasowanie struktury podsystemu informacyjnego rynku pasz naturalnych do struktury organizacyjnej rynku. Wskutek tego wiele informacji jest nierejestrowanych bądź rejestrowane są incydentalnie, co prowadzi do wielu uchybień w zakresie polityki paszowej na rynku

pasz naturalnych, a w efekcie do niekorzystnych zmian w gospodarce hodowlanej.

Czynnikiem decydującym o formie systemu i jego funkcjonowaniu jest określenie celów, które pragniemy osiągnąć przy pomocy systemu informacyjnego. W przypadku systemu informacyjnego rynku paszowego podstawowym celem jest maksymalne i racjonalne wykorzystanie istniejących zasobów pasz naturalnych i właściwe przeznaczenie pasz przemysłowych, gwarantujące maksymalne wykorzystanie zawartych w nich składników pokarmowych. Realizacja tych celów w praktyce jest ograniczona przez prowadzenie polityki sprzedaży reglamentowanej na rynku pasz, co osłabia też sprawność funkcjonowania systemu informacyjnego.

Богдан Сойкин

РОЛЬ И МЕСТО ИНФОРМАЦИОННОЙ СИСТЕМЫ НА РЫНКЕ КОРМОВ

Резюме

В статье обсуждается роль информационной системы на рынке кормов. Проведение деления рынка кормов на природный рынок и рынок промышленных кормов позволило выделить две информационные подсистемы. Показываются различия в функционировании этих подсистем, подчеркивая одновременно их сильную обратную связь влияющую существенным образом на положение на рынке кормов. Внимание уделяется слабейшим элементам системы затрудняющим ее реализацию в двух направлениях; функционирования и развития. Подчеркивается необходимость приспособления информационной системы участвующей в выполнении функций рынка к информационным требованиям выдвигаемым элементами рынка.

Bogdan Sojkin

ROLE AND PLACE OF THE INFORMATION SYSTEM ON FEED MARKET

Summary

The role of the information system on the feed market is dealt with in the paper. The division of the feed market the natural market and the market of industrial feeds enabled to distinguish the information subsystems. Differences in functioning of these subsystems are shown at a simultaneous stress of their strong feedback affecting significantly the situation on the feed market. The weakest elements of the system, making difficult its realization along two main lines: functioning and development, are indicated. The necessity of adaptation of the information system participating in performance of the market's functions to information demands out by particular elements of the market, is stressed.